

УДК 165.242.2:029Стогній

*Наталія Юхименко
(Переяслав-Хмельницький)*

ШЛЯХ САМОПІЗНАННЯ ІВАНА СТОГНІЯ

У статті проаналізовано діяльність І. Стогнія як дослідника та послідовника творчості Григорія Сковороди.

Ключові слова: *Іван Стогній, життєвий і творчий шлях, доктор філософських наук*

В статье проанализирована деятельность И. Стогния как исследователя и последователя творчества Г.Сковороды.

Ключевые слова: *Иван Стогний, жизненный и творческий путь, доктор философских наук*

In the article activity of I. Stogniys is analysed as a researcher and follower of creation G.Skovorody.

Key words: *Ivan Stogniy, vital and creative path, doctor of philosophical sciences*

2022 року громадськість України та всього світу відзначатиме 300-річчя з дня народження Григорія Сковороди – філософа, письменника, музиканта, просвітника і просвітителя українського народу. Його творчу спадщину досліджують вчені з усього світу не одне десятиліття. Але й на сьогодні залишається багато прогалин нерозвіданих та недосліджених. З-поміж вітчизняних дослідників-філософів авторитетними сковородинознавцями є А.Бичко, В.Бичко, В.Білодід, І.Білодід, С.Кримський, О.Сирцова, Я.Стратій, В.Шинкарук та багато інших.

Не менш відомим дослідником філософії Григорія Сковороди є також доктор філософських наук, професор Іван Стогній, що сьогодні відомий не лише в Україні, а й у близькому та далекому зарубіжжі.

Тематика сковородинівської філософії, що стала лейтмотивом усієї його творчої діяльності, актуалізувалася 1972 року, коли вперше в Україні відбулося святкування 250-річчя з дня народження Г.С.Сковороди. Тоді головою Республіканського ювілейного комітету став І.К.Білодід, відповідальним секретарем – І.П.Стогній. З цього часу розпочалася активізація науково-дослідницької роботи, спрямованої на пошуки нових підходів до осмислення і розкриття філософського та етико-гуманістичного доробку Г.Сковороди. У цей час виходить понад 20 книг та збірок наукових праць, повне зібрання творів Г.Сковороди, які були б неможливими без їх натхненника ювілейного комітету, редактора і автора, багатолітнього директора Інституту філософії НАН України, академіка НАН України В.І.Шинкарука.

Іван Стогній уже мав публікації, присвячені дослідженню філософських та етичних поглядів Сковороди, і з того часу не розлучався із Григорієм Сковородою [4, 11, 10].

Переяслав-Хмельницький відкрив нову сторінку в житті доктора філософських наук, професора Івана Петровича Стогнія. А його приїзд відкрив нову сторінку в житті міста Переяслав-Хмельницький та філіалу педуніверситету зокрема.

Бути ректором вищого навчального закладу престижно, але дуже складно й відповідально. Від того, які знання отримають студенти, яким буде їх світогляд, залежить майбутнє суспільства. Саме педагог (вчитель, вихователь, викладач) передає новому підростаючому поколінню усі наукові, культурні, духовні здобутки людства, і не просто передає, але й навчає користуватися новими знаннями. Така філософія освіти. А ректор-філософ невпинно дбав про якість освіти, про збереження саме філософських засад навчально-виховного процесу. Він зміцнював матеріально-технічну базу інституту, дбав про

кадрове забезпечення, ініціював проведення Сквородинських читань, які стали традиційними і проходять що два роки.

На 270-річницю вийшла перша збірка Сквородинівських читань у м. Переяславі-Хмельницькому «Скворода Григорій: дослідження, розвідки, матеріали». – К., 1992, у якій чи не вперше на рідній землі філософа і поета можна було вільно, не побоюючись ідеологічних обмежень та застережень, розглядати усі аспекти його творчості і відверто говорити про значення Сквороди як мислителя і особистості в духовному житті українського народу [9]. Через 5 років виходить друга збірка «Скворода Григорій: образ мислителя». – К., 1997 та ін. За цей період українська філософія стала значно розкутішою, менш закомплексованою та багатограннішою [6].

Сьогодні творчість Г.С.Сквороди розглядається в контексті світової філософії, духовного життя України з XVII ст. і до теперішнього, взятих в усій складності, багатовимірності та суперечливості. Тому у третій збірці «Скворода Григорій: ідейна спадщина і сучасність». – К., 2003, що вийшла після святкування 280-річчя з дня народження філософа, є праці, присвячені усім граням творчості Григорія Сквороди – Сквороди-філософа, теолога, духовного подвижника, поета, педагога, музиканта і непересічної моральної та гуманної особистості [7].

Велич особистості Г.С.Сквороди робить можливим і важливим звернення до його епохи та його попередників, що стало основною тематикою В.Нічик, І.Іваньо, І.Драча, С.Кримського, М.Поповича та ін. За роки незалежності України Г.С.Сквороді-філософу, поету, педагогу присвячені десятки монографій і дисертацій, проте Всеукраїнські Сквородинівські читання, зініційовані та організовані Іваном Стогнієм, залишаються провідним науковим центром сквородинознавчих студій в галузі філософії, літератури, педагогіки, музики та історії, найкращим підтвердженням чому є чергові збірки: «Григорій Скворода – джерело духовної величі і сучасність». – Тернопіль, 2007; «Григорій Скворода – духовний орієнтир для сучасності». – К., 2007.; «Григорій Скворода – джерело духовної величі і сучасність». – Вип. II. – К., 2009. До складу редколегій вказаних збірок обов'язково входив І.П.Стогній [5; 8].

30 вересня 2007року на базі кафедри філософії і політології ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сквороди» засновано наукову школу «Філософська спадщина Г.С.Сквороди в контексті сучасності». Керівник школи – Стогній Іван Петрович, зав. каф. філософії і політології, доктор філософських наук, професор, академік РАН, заслужений працівник освіти України.

До складу наукової школи ввійшли: Г.М.Верба, ст. викладач кафедри; О.П.Кравченко, канд. філос. наук; Л.Ю.Левченко, канд. філос. наук; А.О.Рубан, канд. філос. наук; Л.М.Харченко, канд. філос. наук, доцент; Н.Ф.Юхименко, канд. філос. наук, доцент.

Основними напрямками діяльності школи було визначено наукові пошуки та систематизацію філософської спадщини Г.С.Сквороди. Основні завдання наукової школи:

- дослідження «білих плям» у творчій спадщині Г.С.Сквороди;
- використання філософських ідей Г.С.Сквороди у формуванні сучасної особистості творчо-гуманітарного типу;
- переклад творів Г.С.Сквороди сучасною українською мовою;
- створення бібліографічного довідника.

Г.С. Скворода привернув увагу багатьох дослідників, які наводять досить суперечливі оцінки його життя, творчості і світогляду. Творчість Сквороди сприймається нелегко. Мова його незвичайна, це – мова символів, викладених старослов'янською. Саме через світ символів він прагнув осмислення реальних життєвих проблем, розкриття гармонізації відносин людини, світу і Бога. Тому діяльність філософської школи спрямовано саме на осмислення творчої спадщини Г.Сквороди задля подальшого розвитку сучасного суспільства, освіти і науки.

Слід зазначити, що творчість Сковорода справила великий вплив на формування філософської думки Росії, і багато російських дослідників історії філософії «привласнили» собі Сковороду, назвавши його «родоначальником російської філософії». Але Г.Сковорода насамперед видатний мислитель України, що навчав саме українців на своїй батьківщині, був перш за все нерозривно пов'язаний з душею свого народу. Г.Сковорода – глибоко національний мислитель, про що свідчить філософія серця і обраний ним спосіб життя. Г.С. Сковорода добре знав і високо цінував провідні навчально-виховні засоби – рідну мову, український фольклор, традиційну практику родинного виховання дітей, національні звичаї, традиції, свята, обряди, символи. Він був педагогом народним, бо вчив народ і вчився у нього. Українську народну педагогіку Г.Сковорода вважав невід'ємним компонентом українознавства, що дуже важливо для сучасників.

Сьогодні в Україні розробляється сучасна філософська концепція освіти і науки. Адже щоб налагоджувати та підтримувати внутрішні і зовнішні культурні, економічні, політичні, суспільні та ін. зв'язки, необхідно визначитися яких громадян і для якого суспільства ми повинні готувати, якими мають бути соціальні умови розвитку, щоб громадянин нашої держави був соціально активним і щасливим. Тому цінною для сьогодення є думка Г.Сковорода про необхідність національного спрямування освіти, що полягає не лише у навчанні рідною мовою, а й невіддільності школи й освіти від національного ґрунту та органічному поєднанні їх з національною історією і традиціями українського народу, перетвореними на інструмент подальшого національного відродження.

Потрібно глибоко вивчати і здійснювати вчення Г.Сковорода про єдність, дружбу народів, взаємну повагу і любов в «стране будущего». Свобода – виявлення широкого діапазону мислення і дій людини. Але це не означає «що хочу, те й роблю», бо жити в суспільстві і бути від нього незалежним неможливо. За Сковородою свободи можна досягти там, де принципом виступає відмова від рабства речам та матеріальним благам, панства над підлеглими і улесливості до оточуючих.

Про Г.Сковороду написано сотні праць, проте і на початку XXI ст. він залишається до кінця непізнаним. Основна причина – книжна староукраїнська мова, якою він писав, а також понад три тисячі віршів Біблії, які цитує Сковорода старослов'янською (церковною, слов'янською) мовою.

Тож в рамках означеної школи здійснювався переклад творів Г.Сковорода українською мовою зусиллями викладача кафедри філософії і політології, учасника школи Г.Верби.

Сам Іван Стогній у своїх численних працях непинно досліджує проблематику, етики, праці, гуманізму, просвітництва, аксіології у творчому доробку Г.Сковорода, якого він називає «велетом духа, святим старцем, що заповів нам етичне й естетичне ставлення до природи» [6, с.239].

Великого філософа він бачить людиною, що прагнула побудувати справедливе і розумне суспільство, в основному шляхом просвітництва, дотримання середнього достатку, свободи і «сродної» праці, трудівником, що спав чотири години на добу, прокидався до сходу сонця і енергійно брався за роботу, вірним сином вітчизни, поневоленого народу, якому завжди бажав щастя, свободи і справедливості, філософом, що вірив у творчі сили, велике майбутнє свого народу і доводив, що «мы сотворим світ лучшій. Созиждем день веселійший» [7, с.179].

У праці «Григорій Сковорода про свободу і духовність особистості» І.Стогній зазначає, що: «У широкому розумінні слово праця у вченні Сковорода виступає природною необхідністю, першим обов'язком кожної справжньої людини і громадянина, найвищою моральною вимогою. З цього випливає одна з найважливіших вимог педагогічної системи мислителя – виховання поваги до праці, до почуття громадського обов'язку, ненависті до неробства. Процвітання суспільства, згідно вчення нашого любомудра, перебуває у прямій залежності від міри праці усіх його членів. Сковорода звеличує трудящу людину, порівнює її

з бджолою, яка є образом-символом мудрої людини, що працює за принципом «сродності». Без праці жодне суспільство не може існувати. А тим більше розвиватися.

Ніхто і ніколи не мусить спинитися, зазнаватися, забувати своїх батьків, вчителів та вірних друзів. Педагоги і вчені повинні любити учнів і студентів, як це робив видатний мислитель Сковорода, безкорисливо віддавати свої знання і уміння. Вони прагнуть завжди сіяти розумне, добре, вічне і все роблять для того, щоб розцвітала рідна Україна [7, с.114–115].

Отже, на наш погляд, творча спадщина Сковороди в цілому проникнута ідеями свободи, сильна духом, вона характеризується поєднанням вчення і життєвого досвіду. А тому вона є яскравим прикладом діянь дивовижних, як свого часу, так і на сучасному та майбутньому етапах послідовної боротьби за свободу, єдність, справедливість, безсмертний дух, мир і працю для всіх. Нам треба прагнути, щоб розвивався матеріальний і духовний стан кожної особистості – два нерозривні джерела її буття» [5, с.114–115].

І.П.Стогній майже в усьому завжди наслідував і наслідує Г.Сковороду. Він невпинно працює на благо суспільства, залишаючись при цьому простою людиною, що відчуває фізичну потребу постійного єднання з природою. Зокрема, домігся разом з колективом перетворення філіалу Київського державного педінституту імені О.М.Горького (1986) в Переяслав-Хмельницький державний педагогічний інститут імені Г.С.Сковороди (1993) і був першим ректором. Посадив в Києві, Москві, Великих Луках, Харкові та на Переяславщині не один сад, навчав не одне покоління учнів, студентів, аспірантів, докторантів не проживати марно жодного дня. Іван Петрович невпинно дбав про благоустрій кожного населеного пункту, до якого мав хоч якесь відношення (неважливо чи це велике місто, як наприклад Севастополь, чи невелике селище Чорнухи, хутір Стогнії...), в результаті чого ремонтувалися дороги, оселі простих мешканців, закладалися нові сади, створювалися нові музеї. Так, за сприяння Івана Стогнія створювався та розвивався музей Григорія Сковороди у с. Сковородинівка Золочівського району; у м. Переяславі-Хмельницькому було прокладено пряму пішохідну дорогу з міста через річку Трубіж до мікрорайону Підварки. Він – один з фундаторів Сковородинівських і Шевченківських читань та традиційних Всеукраїнських науково-теоретичних конференцій «Переяславська земля та її місце у розвитку української нації, державності й культури», які регулярно проводяться в місті Переяславі-Хмельницькому.

Ім'я Івана Петровича Стогнія внесено в довідник «Імена України», він нагороджений «Медаллю почесні II тисячоліття» від Американського біографічного інституту, Почесною грамотою Верховної Ради України (2007), Міжнародною премією імені Григорія Сковороди, йому присвячено статтю у «Філософському енциклопедичному словнику України» тощо. А його наукові праці активно використовуються молодими дослідниками.

Список використаних джерел

1. Йосипенко С. Передмова / С. Йосипенко, І. Стогній // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність: [зб. наук.-теорет. пр. / С. Л. Йосипенко, Я. М. Стратій (упоряд.); І. П. Стогній (відп. ред.)]. – К. : [б.в.], 2003. – С. 3–6.
2. Іван Петрович Стогній: бібліографічний довідник / [відп. ред. В. І. Касьян]. – Переяслав-Хмельницький, 2006. – 68 с.
3. Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди: наукові здобутки і перспективи розвитку 1986-2006: Бібліографічний довідник. – Переяслав-Хмельницький, 2006. – 415 с.
4. Стогній И. П. За правильное освещение мировоззрения Г.С. Сковороды / И. П. Стогній // Ученые записки ВГПИ, 1963. – Вып.23. – С. 42–50.

5. Стогній І. Г.С. Скворода про свободу і справедливість / І. Стогній // Скворода Григорій: ідейна спадщина і сучасність: [зб. наук.-теорет. пр. / С. Л. Йосипенко, Я. М. Стратій (упоряд.); І. П. Стогній (відп. ред.)]. – К. : [б.в.], 2003. – С. 3–6, 179–193.
6. Стогній І. Г. Скворода як філософ і педагог / І. Стогній // Скворода Григорій: Образ мислителя: Збірка наукових праць / [відпов. ред. В. І. Шинкарук, І. П. Стогній]. – К. : [б.в.], 1997. – С. 231–240.
7. Стогній І. Григорій Скворода про свободу і духовність особистості / І. Стогній // Григорій Скворода – духовний орієнтир для сучасності (Наукові матеріали 13 Сквородинівських читань): У 2 книгах / [відпов. ред. М. П. Корпанюк]. – К. : Міленіум, 2007. – Кн. 2. – С. 109–116.
8. Стогній І. Моральні функції філософії Г.С. Сквороди / І. Стогній // Григорій Скворода – джерело духовної величі і сучасність / [відпов. ред. М. П. Корпанюк]. – Тернопіль : Астон, 2007. – С. 14–24.
9. Стогній І. Труд і мораль у спадкуванні Г.С. Сквороди / І. Стогній // Скворода Григорій: Дослідження, розвідки, матеріали: [зб. наук. пр. / упоряд. В. М. Нічик, Я. М. Стратій]. – К. : Наукова думка, 1992. – С. 44–59.
10. Стогній І. П.. Етичні погляди Г.С. Сквороди / І. П. Стогній // Вісник АН УРСР, 1970. – Вип.5. – С. 37–42.
11. Стогній І. П. Філософські погляди Г.С. Сквороди / І. П. Стогній // Зоря. – 3 жовтня 1967. – С.4.
12. Шляхи життя Івана Стогнія / [відп. редактор І. В. Огородник]. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 627 с.
13. Марсель Г. Рільке – людина, яка уособлювала буття духу / Г. Марсель // Homo viator. пер. з фр. / Г. Марсель. – К. : КМ Academia, Пульсари, 1999. – С. 235–286.
14. Марсель Г. Цінність і безсмертя / Г. Марсель // Homo viator. пер. з фр. / Г. Марсель. – К. : КМ Academia, Пульсари, 1999. – С. 155–177.
15. Свідзінський В. Твори: У 2 т. / В. Свідзінський; [підготувала Е. Соловей]. – К. : Критика, 2004. – Т.1. Поетичні твори. – 584 с.
16. Світличний І. Поезія і філософія // Серце для куль і для рим / І. Світличний. – К. : Рад. письменник, 1990. – С. 271–283.
17. Соловей Е. «Роботи і дні» поета / Е. Соловей // Свідзінський В. Твори: У 2 т. / В. Свідзінський; [підготувала Е. Соловей]. – К. : Критика, 2004. – Т.1. Поетичні твори. – С. 447–516.

Стаття надійшла до редакції 22 лютого 2011 року